

พระไตรปิฎก
ฉบับ สังเขปวัฒนธรรม

พระไตรปิฎก เล่มที่ ๑

**สถาบันพระไตรปิฎกศึกษา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**

พระไตรปิฎก ฉบับ สังเขปวัฒนธรรม

พระวินัยปิฎก เล่มที่ ๑ มหาวิภังค์ ภาค ๑

สถาบันพระไตรปิฎกศึกษา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พระไตรปิฎก ฉบับ สังเขปวัฒนธรรม

จัดทำโดย : ทีมสารสนเทศ สถาบันพระไตรปิฎกศึกษา

เผยแพร่ : เมษายน ๒๕๖๕

ลิขสิทธิ์ : สถาบันพระไตรปิฎกศึกษา

พระไตรปิฎกภาษาไทย

ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ISPN : ๙๗๔-๕๗๕-๓๖๙-๖

ข้อมูลเฉพาะ

พระวินัยปิฎก เล่ม ๑ : มหาวิภังค์ ภาค ๑

จำนวนหน้า : ๔๘๔ หน้า

ปีที่พิมพ์ : พ.ศ. ๒๕๓๙

พิมพ์ที่ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

มหาวิภังค์ ภาค ๑

ประมวลพุทธบัญญัติเกี่ยวกับระเบียบปฏิบัติของภิกษุสงฆ์
ความเป็นมาของการบัญญัติสิกขาบท แบ่งเป็น ๔ กัณฑ์
เวรัญชกัณฑ์ ว่าด้วยเวรัญชพราหมณ์
ปาราชิกกัณฑ์ ว่าด้วยปาราชิก ๔ สิกขาบท
สังฆาติเสสกัณฑ์ ว่าด้วยสังฆาติเสส ๑๓ สิกขาบท
อนิยตกัณฑ์ ว่าด้วยอนิยต ๒ สิกขาบท

อรรถกถา

สมันตปาสาทิกา, กังขาวิตรณี, วินยสังคหอัฏฐกถา

ฎีกา

สารัตถทีปนี, วชิรพุทธฎีกา, วิมตติวินทนี

พระวินัยปิฎก เล่ม ๑

มหาวิภังค์ ภาค ๑

พระวินัยปิฎก คือประมวลพุทธบัญญัติเกี่ยวกับระเบียบปฏิบัติ ขนบธรรมเนียม ประเพณี วิถีชีวิต และวิธีดำเนินการต่าง ๆ ของภิกษุสงฆ์และภิกษุณีสงฆ์ พระวินัยซึ่งเป็นพุทธบัญญัตินี้ แบ่งออกเป็นสองส่วน คือ อาทิพรหมจริยกาสิกขา และอภิธมาจาริกาสิกขา

ในการบัญญัติสิกขาบทแต่ละครั้งมีขั้นตอนดังนี้คือ เมื่อเกิดเรื่องมั่วหมองขึ้นภายในคณะสงฆ์ พระพุทธเจ้าตรัสสั่งให้ประชุมสงฆ์ ตรัสถามผู้ก่อเหตุให้ทูลรับแล้ว ทรงชี้โทษแห่งการประพฤติเช่นนั้น และตรัสอาณัติสงฆ์แห่งความสำรวมระวังแล้ว จึงทรงบัญญัติห้ามมิให้ทำอย่างนั้นอีกต่อไป ทรงกำหนดโทษสำหรับผู้ฝ่าฝืนหรือล่วงละเมิดเรียกว่า ปรับอาบัติ

คำว่า **อาบัติ** แปลว่า การต้อง การล่วงละเมิด คำนี้เป็นชื่อเรียกกิริยาที่ล่วงละเมิดสิกขาบทนั้น ๆ และเป็นชื่อเรียกโทษหรือความผิดที่เกิดจากการล่วงละเมิดสิกขาบท

อาบัติมี ๗ กองคือ ปาราชิก สังฆาติเสส อนุลัจจัย ปาจิตตีย์

ปาฏิเทสนียะ ทุกกฐ ทุพภาสิต

อาบัติปาราชิกมีโทษหนัก ทำให้ผู้ล่วงละเมิดขาดจากความเป็นภิกษุ อาบัติสังฆาทิเสสมีโทษปานกลาง ผู้ล่วงละเมิดต้องอยู่กรรมคือประพฤติวัตรอย่างหนึ่ง จึงจะพ้นจากอาบัตินี้ ส่วนอาบัติ ๕ กองที่เหลือมีโทษเบา ผู้ล่วงละเมิดจะพ้นจากอาบัติเหล่านี้ได้ ต้องปฏิบัติตามพุทธรูทวิที่ทรงอนุญาตไว้

บทบัญญัติในพระวินัยแต่ละข้อหรือมาตราเรียกว่า ลิกขาบท แปลว่าข้อที่ต้องศึกษา นั่นคือ บทบัญญัติสำหรับภิกษุ มี ๒๒๗ ลิกขาบท บทบัญญัติสำหรับภิกษุณี มี ๓๑๑ ลิกขาบท

มหาวิภังค์ ภาค ๑

พระไตรปิฎกเล่ม ๑ คือ มหาวิภังค์ ภาค ๑ แบ่งเป็น ๔ กัณฑ์ แต่ละกัณฑ์ มีสาระสำคัญดังนี้

๑. เจริญชกัณฑ์ ว่าด้วยเจริญชพราหมณ์

เจริญชพราหมณ์เข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้าขณะประทับอยู่ ณ เมืองเวรัญชา พระองค์ทรงแสดงธรรมแก่เจริญชพราหมณ์ ทำให้เขาเลื่อมใสประกาศตนเป็นอุบาสก แล้วทูลอาราธนาให้ทรงจำพรรษาอยู่ที่เมืองเวรัญชา ในพรรษานั้นเมืองเวรัญชา

เกิดทุกข์ภิกขุภัย

พระพุทธเจ้าตรัสเหตุที่ทำให้พระศาสดาดำรงอยู่นาน และดำรงอยู่ไม่นาน พระสารีบุตรได้กราบทูลให้ทรงบัญญัติ ลิกขาบทเพื่อความดำรงอยู่นานแห่งพระศาสนา พระพุทธองค์ ทรงเห็นว่ายังไม่ถึงเวลาที่จะบัญญัติ เพราะยังไม่มีเรื่องเสียหาย เกิดขึ้นในภิกษุสงฆ์ ขณะนั้นพระสงฆ์ที่ติดตามพระพุทธเจ้าล้วน เป็นพระอริยบุคคล คือ อย่างต่ำได้เป็นพระโสดาบัน เมื่อออก พรรษาแล้ว พระพุทธเจ้าเสด็จออกจากเมืองเวรัญชา เสด็จข้าม แม่น้ำคงคาที่ท่าปายาคะ ไปยังกรุงพาราณสีและเสด็จถึงกรุง เวสาลี

๒. ปาราชิกกัณฑ์ ว่าด้วยปาราชิก

ปาราชิก ๔ ลิกขาบท เป็นครุกาบัติ (อาบัติหนัก) ภิกษุผู้ ล่วงละเมิดต้องขาดจากความเป็นภิกษุทันที ภิกษุผู้ล่วงละเมิด ปาราชิกลิกขาบทนี้ ชื่อว่าปาราชิก แปลว่า ผู้พ่ายแพ้ปาราชิก ๔ ลิกขาบท ได้แก่

๑. ปาราชิกลิกขาบทที่ ๑ ว่าด้วยการเสพเมถุน ภิกษุเสพ เมถุน ต้องอาบัติปาราชิก ขาดจากความเป็นภิกษุ เปรียบ เหมือนคนถูกตัดศีรษะ แม้จะนำศีรษะมาต่อเข้ากับร่างก็ไม่อาจ มีชีวิตได้

๒. ปาราชิกสิกขาบทที่ ๒ ว่าด้วยการการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้ ภิกษุลักทรัพย์มีราคาตั้งแต่ ๕ มาสก (๑ บาท) ต้องอาบัติปาราชิก ขาดจากความเป็นภิกษุเปรียบเหมือนใบไม้แก่เหี่ยวหลุดจากขั้ว ไม่อาจมีความเขียวสดอีกได้

๓. ปาราชิกสิกขาบทที่ ๓ ว่าด้วยการพรากกายมนุษย์ คือ ภิกษุมีเจตนาฆ่ามนุษย์ให้ตาย ต้องอาบัติปาราชิก ขาดจากความเป็นภิกษุ เปรียบเหมือนแผ่นหินหนาที่แตกออกเป็นเสี่ยง ๆ ไม่อาจประสานเข้ากันได้อีก

๔. ปาราชิกสิกขาบทที่ ๔ ว่าด้วยการกล่าวอวดอุตริมนุสสธรรม ภิกษุอวดอุตริมนุสสธรรมที่ไม่มีอยู่ในตน ต้องอาบัติปาราชิก ขาดจากความเป็นภิกษุ เปรียบเหมือนต้นตาลยอดด้วน ไม่อาจงอกขึ้นมาใหม่ได้

๓. สังฆาติเสสกัณฑ์ ว่าด้วยสังฆาติเสส

สังฆาติเสส ๑๓ สิกขาบท เป็นครุคาบัตติรองจากอาบัติปาราชิก คือเป็นครุคาบัตติ แต่ยังเป็นสเตกัจฉา (แก้ไขหรือเยียวยาได้)

คำว่า “**สังฆาติเสส**” แปลว่า หมดอาบัติที่ต้องอาศัยสงฆ์ ในกรรมเบื้องต้นและกรรมที่เหลือ หมายความว่าวิธีการจะออกจากอาบัตินี้ต้องอาศัยสงฆ์ตั้งแต่ต้นไปจนตลอด

เมื่อภิกษุต้องอาบัติสังฆาทิเสสแล้ว จะต้องอยู่ปริวาสเท่าจำนวนวันที่ปกปิดอาบัติไว้แล้ว อยู่มาบัดนี้ (นับราตรี) อีก ๖ ราตรีทั้ง ๒ ขั้นตอนนี้ ต้องอาศัยสงฆ์เป็นผู้ให้ ต่อจากนั้นจึงประชุมสงฆ์ไม่น้อยกว่า ๒๐ รูป ทำพิธีสวดให้พ้นจากอาบัติสังฆาทิเสส ขั้นตอนสุดท้ายนี้ ชื่อว่า อัพภาน มีการสวดญัตติ ๓ ครั้ง สวดอนุสาวนา ๑ ครั้ง รวมเป็น ๔ ครั้ง เรียกว่า ญัตติจตุตถกรรมวาจา เมื่อจบขั้นตอนนี้แล้วพระภิกษุที่ล่วงละเมิดสังฆาทิเสส ลิกขาบทจึงเป็นผู้บริสุทธิ์จากอาบัติ

สังฆาทิเสส ๑๓ ลิกขาบท ได้แก่

๑. สุกกวิสัณฺณูสิกขาบท ว่าด้วยการจงใจทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน ภิกษุจงใจทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน ต้องอาบัติสังฆาทิเสส

๒. กายสังสัคคสิกขาบท ว่าด้วยการถูกต้องกายกับหญิง ภิกษุมีความกำหนัด จับต้องกายหญิง ต้องอาบัติสังฆาทิเสส

๓. พุฏฺฐุลลวจาสิกขาบท ว่าด้วยการพูดเกี้ยวหญิง ภิกษุมีความกำหนัด พูดเกี้ยวหญิง ต้องอาบัติสังฆาทิเสส

๔. อตฺตกามปาริจริยสิกขาบท ว่าด้วยการให้บำเรอความใคร่ของตน ภิกษุพูดล่อหญิงให้บำเรอความใคร่ของตน ต้องอาบัติสังฆาทิเสส

๕. สัณฺยจิริตตสิกขาบท ว่าด้วยการห้ามภิกษุชักส่อ ภิกษุ

พูดชักล่อให้ชายหญิงเป็นสามีภรรยากันหรือเป็นชู้รัก โดยที่สุด แม้พูดชักล่อให้เขาอยู่ร่วมกันชั่วคราว ต้องอาบัติสังฆาทิเสส

๖. กุฎิการสิกขาบท ว่าด้วยการก่อสร้างกุฎิ ภิกษุสร้างกุฎิเป็นของส่วนตัวมีขนาดใหญ่เกินประมาณ คือยาวเกิน ๑๒ คืบ กว้างเกิน ๗ คืบพระสุคต ในที่สาธารณะ โดยไม่ให้สงฆ์กำหนดที่ให้ ต้องอาบัติสังฆาทิเสส

๗. วิหารการสิกขาบท ว่าด้วยการสร้างวิหาร ภิกษุสร้างวิหารขนาดใหญ่เป็นของส่วนตัวในที่ของทายก โดยไม่ให้สงฆ์กำหนดที่ให้ก่อน ต้องอาบัติสังฆาทิเสส

๘. ปฐมทุฏฐโทสสิกขาบท ว่าด้วยภิกษุขัดเคืองมีโทษะข้อที่ ๑ ภิกษุกล่าวหาภิกษุอื่นด้วยอาบัติปาราชิกโดยไม่มีมูลความจริง ต้องอาบัติสังฆาทิเสส

๙. ทุตยทุฏฐโทสสิกขาบท ว่าด้วยภิกษุขัดเคืองมีโทษะข้อที่ ๒ ภิกษุพยายามแสวงหาเรื่องกล่าวหาภิกษุอื่นด้วยอาบัติปาราชิกโดยไม่มีมูลความจริง ต้องอาบัติสังฆาทิเสส

๑๐. สังฆเภทสิกขาบท ว่าด้วยการทำสงฆ์ให้แตกกัน ภิกษุทำสงฆ์ให้แตกแยกกัน ภิกษุทั้งหลายว่ากล่าวตักเตือนก็ ไม่ยอมเชื่อฟัง สงฆ์จึงสวดสมณุภาสน์ ถ้าเธอสละพฤติกรรมนั้น ได้ขณะที่สงฆ์สวดสมณุภาสน์ก่อนจะครบ ๓ ครั้ง นั่นเป็นการดี

แต่ถ้าเธอยืนยันประพฤติดู้อย่างนั้น จนสงสัยสวดสมณูภาสน์
ตักเตือนครบ ๓ ครั้ง ต้องอาบัติสังฆาทิเสส

๑๑. สังฆเภทนวัตตกลีขาบท ว่าด้วยภิกษุประพฤติดู
ตามและกล่าวสนับสนุนภิกษุผู้ทำสงฆ์ให้แตกกัน ภิกษุเป็น
พรรคพวกสนับสนุนภิกษุที่ทำให้สงฆ์แตกแยกกัน ภิกษุทั้ง
หลายว่ากล่าวตักเตือนก็ไม่ยอมเชื่อฟัง สงฆ์จึงสวดสมณูภาสน์
ถ้าเธอสละพฤติกรรมนั้นได้ขณะที่สงสัยสวดสมณูภาสน์ก่อน
จะครบ ๓ ครั้ง นั้นเป็นการดี แต่ถ้าเธอยืนยันประพฤติดูอย่าง
นั้น จนสงสัยสวดสมณูภาสน์ตักเตือนครบ ๓ ครั้ง ต้องอาบัติ
สังฆาทิเสส

๑๒. ทุพพจลีขาบท ว่าด้วยภิกษุเป็นควายยาก ภิกษุ
ประพฤติดูเป็นคนควายยากสอนยาก ภิกษุทั้งหลายว่ากล่าวตัก
เตือนก็ไม่ยอมเชื่อฟัง สงฆ์จึงสวดสมณูภาสน์ ถ้าเธอสละ
พฤติกรรมนั้นได้ขณะที่สงสัยสวดสมณูภาสน์ก่อนจะครบ ๓ ครั้ง
นั้นเป็นการดี แต่ถ้าเธอยืนยันประพฤติดูอย่างนั้นจนสงสัยสวด
สมณูภาสน์ตักเตือนครบ ๓ ครั้ง ต้องอาบัติสังฆาทิเสส

๑๓. กุลทุสสลีขาบท ว่าด้วยภิกษุผู้ประทุษร้ายตระกูล
ภิกษุประทุษร้ายตระกูลคือประจบคบหาสัถย์ สงฆ์ขับไล่ออกจาก
วัด กลับติเตียนสงฆ์ ภิกษุทั้งหลายว่ากล่าวตักเตือนก็ไม่ยอม

เชื่อฟัง สงฆ์จึงสวดสมณูภาสน์ ถ้าเธอสละพฤติกรรมนั้นได้ขณะที่สงฆ์สวดสมณูภาสน์ก่อนจะครบ ๓ ครั้ง นั้นเป็นการดี แต่ถ้าเธอยืนยันประพฤติดู้อย่างนั้นจนสงฆ์สวดสมณูภาสน์ตักเตือนครบ ๓ ครั้ง ต้องอาบัติสังฆาทิเสส

สังฆาทิเสส ๑๓ ลิกขาบทนี้ แบ่งไว้เป็น ๒ หมวด คือ

๑. ตั้งแต่ลิกขาบทที่ ๑ ถึงลิกขาบทที่ ๙ เรียกว่า ปฐมาปัตติกา คือ ภิกษุผู้ล่วงละเมิดต้องอาบัติทันทีที่ทำความผิดล่วงละเมิดลิกขาบทเหล่านี้

๒. ตั้งแต่ลิกขาบทที่ ๑๐ ถึงลิกขาบทที่ ๑๓ เรียกว่า ยาวตติยา คือ ภิกษุผู้ล่วงละเมิดยังไม่ต้องอาบัติ ต่อเมื่อสงฆ์สวดสมณูภาสน์ประกาศตักเตือนห้ามประพฤดิเช่นนั้นจบครั้งที่ ๓ ภิกษุผู้ทำความผิด นั้นจึงต้องอาบัติสังฆาทิเสส

๔. อนียตกัณฑ์ ว่าด้วยอนียต

คำว่า อนียต แปลว่า ไม่นั่นอน กรณีที่จะสามารถหยิบยกขึ้นมาเพื่อปรับอาบัติพระภิกษุผู้ทำผิด มีอยู่ ๒ ลักษณะ คือ

๑. ภิกษุหนึ่งในที่ลับตากับหญิงสองต่อสอง เป็นสถานที่กำบังพอที่จะเสพเมถุนกันได้ ถ้ามีอุบาสิกาผู้บรรลุนิกรรมตั้งแต่ชั้นโสดาบันขึ้นไป เห็นพฤติกรรมของภิกษุนั้นกล่าวหาเธอด้วยอาบัติอย่างใดอย่างหนึ่งต่อไปนี้ คือ ปาราชิก สังฆาทิเสส หรือ

ปาจิตติย และภิกษุนั้นก็ยอมรับว่าเธอได้นั่งอยู่ในที่ลับกับหญิงสองต่อสองจริง เธอควรถูกปรับโทษด้วยอาบัติอย่างใดอย่างหนึ่งในอาบัติ ๓ อย่างนั้น หรือพึงปรับอาบัติตามที่อุบาลิกาผู้เชื่อถือได้นั้นกล่าวหา

๒. ภิกษุหนึ่งในที่ลับกับหญิงสองต่อสอง แต่สถานที่นั้นไม่ใช่ที่กำบัง ไม่พอที่จะเสพเมถุนกันได้ แต่เป็นสถานที่เอื้ออำนวยพอที่จะพุดเกี้ยวหญิงด้วยวาจาชั่วหยาบได้ ถ้ามีอุบาลิกาผู้บรรลุลหกรรมตั้งแต่ชั้นโสดาบันขึ้นไป เห็นพฤติกรรมของภิกษุนั้นกล่าวหาเธอด้วยอาบัติอย่างใดอย่างหนึ่งต่อไปนี้คือ สังฆาทิเสส หรือปาจิตติย และภิกษุนั้นก็ยอมรับว่าเธอได้นั่งอยู่ในที่ลับกับหญิงสองต่อสองจริง เธอควรถูกปรับโทษด้วยอาบัติอย่างใดอย่างหนึ่งในอาบัติ ๒ อย่างนั้น หรือพึงปรับอาบัติตามที่อุบาลิกาผู้เชื่อถือได้นั้นกล่าวหา

อนियตสิกขาบทนี้เน้นหนักไปในวิธีตัดสินอาบัติที่ยังไม่แน่ระหว่างปาราชิก สังฆาทิเสส หรือปาจิตติย ซึ่งพระวินัยธรจะต้องวินิจฉัย อนियตไม่ใช่ชื่ออาบัติพิเศษนอกเหนือจากอาบัติทั้งสามนั้น ทั้งไม่ใช่สิกขาบทที่ห้ามภิกษุหนึ่งในที่ลับตาหรือที่ลับกับหญิงสองต่อสอง สิกขาบทที่ห้ามการกระทำดังกล่าวคือสิกขาบทที่ ๔-๕ แห่งอเจลกวรรค ในปาจิตติยกัณฑ์

พระวินัยปิฎก เล่มที่ ๑
มหาวิภังค์ ภาค ๑
จบ